

В. І. Труба

кандидат юридичних наук, доцент,
декан економіко-правового факультету,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова

ПРИВАТНО-ПРАВОВІ І ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СІМЕЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ АЛІМЕНТУВАННЯ

Утримання дітей, а також матеріальна взаємна підтримка подружжям один одного є одним із тих важливих обов'язків, що виникають з моменту народження дитини і, відповідно, з моменту укладення шлюбу.

Правову природу аліментних правовідносин визначити досить складно. Характерним для таких правовідносин є поєднання елементів приватного і публічного, диспозитивного та імперативного.

Так, для аліментних правовідносин істотним є елемент публічності — держава, зацікавлена в захисті своїх громадян, які його потребують, детально регламентує аліментну сферу суспільних відносин. І хоча зі змінами в правовому регулюванні сімейних правовідносин стало можливим укладати так звані аліментні договори, такі правовідносини важко віднести до договірних в цивілістичному розумінні, оскільки Сімейним кодексом України (далі — СК України) імперативно визначено коло учасників аліментних правовідносин, позбавлено або обмежено учасників таких договорів свободи договору, властивої учасникам цивільно-правових договорів, не визнається рівність учасників аліментних правовідносин.

Про публічний інтерес в аліментних правовідносинах свідчить також той факт, що держава уповноважує свої органи стати на захист тих, хто цього потребує. Наприклад, держава забезпечує контроль за цільовим витрачанням аліментів органом опіки та піклування (ст. 186 СК України), саме орган опіки та піклування як орган державної влади може надати дозвіл на

укладення договору про припинення права на аліменти для дитини у разі передачі дитині права власності на нерухоме майно (ст. 190 СК України).

Очевидно, що на захист публічних інтересів, а не тільки на захист приватної особи, направлені адміністративно-правові та кримінально-правові санкції, покликані забезпечити право дитини на утримання, виховання. Публічний інтерес тут виражається в зменшенні кількості безпритульних дітей, запобіганні злочинності тощо. Однак не завжди застосування таких санкцій гарантує досягнення матеріальної мети — забезпечення дитини засобами до існування — житлом, одягом, харчуванням тощо. Так, громадські та обмеження волі — санкції, передбачені ст. 164 КК України за злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні, не тільки не сприяють виконанню обов'язку з утримання дитини, а й взагалі виключають можливість примусового виконання аліментного обов'язку.

Заходи відповідальності, передбачені ст. 184 КУпАП за ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей, у вигляді попередження або накладення штрафу, також не дають оптимізму щодо забезпечення належного утримання дітей.

Наявність приватно-правових засад в сімейно-правовому механізмі аліментування проявляється в наступному.

Розглядаючи аліментні правовідносини, ми повинні погодитися з можливістю застосування до них загальних цивільних положень зобов'язального права. Аналіз положень Глави 15 СК України дає змогу віднести аліментні правовідносини до зобов'язальних. Стаття 181 СК України безпосередньо називає обов'язок утримувати дитину аліментними зобов'язаннями, а стаття 8 СК України прямо передбачає можливість застосування до регулювання сімейних відносин Цивільного кодексу України. А оскільки поняття «аліментне зобов'язання» у СК України не визначено, то цілком логічне застосування норм ци-

вільного законодавства щодо визначення поняття аліментного зобов'язання та підстав його виникнення, а саме — ст. 509 і 11 ЦК України.

У механізмі правового регулювання відносин з надання утримання найвдалішою санкцією за неналежне виконання або невиконання цього обов'язку є стягнення неустойки (пені). Як передбачено ст. 196 СК України, при виникненні заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду, одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення. Але цей традиційний цивільно-правовий спосіб захисту за несвоєчасне виконання зобов'язання також не завжди є дієвим. І невиконання цього припису також викликає проблему реального стягнення коштів, крім цього, існує загроза зменшення розміру неустойки судом з огляду на матеріальний та сімейний стан платника аліментів.

Таким чином, поєднання публічних і приватних засад в сімейно-правовому механізмі аліментування свідчить про взаємне проникнення публічних засад в приватну сферу і навпаки — приватних — в публічну, що за нормального (ефективного) правозастосування впливає на якість сімейно-правових відносин.